

พุทธศิลป์และการจัดการของวัดในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดนไทย-มาเลเซีย: กรณีวัดพุทธธาธิวาส อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

A Temple's Management of Buddhist Artworks for Promoting Thailand and Malaysia Border Tourism: A Case Study of Wat Phutthathiwas, Betong, Yala Province

ปัญญา เทพสิงห์^{1*}

Punya Tepsing^{1*}

Abstract

The objectives of this qualitative study were to study the physical appearance of Buddhist artworks and construction at Wat Phutthathiwas' and the temple's management of these attractions to promote tourism at the Thailand-Malaysia border. Data were collected from related documents and the field study through non-participant observation and in-depth interviews of 17 informants. The informants were selected using purposive sampling, and consisted of Buddhist monks, locals, academics, and tourists. The data were validated using triangulation and later descriptively concluded. The study found that the temple arranged the landscape where the constructions are located with pagodas, monk's dwellings, pavilions, Buddha images, roads, and a crematorium in seven descending order to mean the seven noble treasures in a sacred place. The following are the

¹คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110

¹Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus, Hat Yai District, Songkhla Province 90110

*ผู้ให้การติดต่อ (Corresponding e-mail: punya.t@psu.ac.th)

รับบทความวันที่ 10 กรกฎาคม 2563 แก้ไขวันที่ 30 มีนาคม 2564 รับลงตีพิมพ์วันที่ 5 เมษายน 2564

temple's management of Buddhist artworks: 1) Planning: The temple focuses on developing people rather than the constructions. This is because when people are developed, they will be aware of the value of Buddhist artworks and behavioral adaptation. 2) Organizational structure consists of administration, Dhamma dissemination, education, buildings and grounds, and others. The buildings and grounds department is directly responsible for Buddhist art preservation for tourism promotion. 3) Command and control: The temple exercises its power not through authorization but by request. People are requested to preserve the arts and learn about their benefits and value for tourism. 4) Coordination: Communication of both insiders and outsiders including networking is based on the temple's monks trustworthiness.

Keywords: Buddhist Artwork, Management, Tourism, Temples

บทคัดย่อ

วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพ พุทธศิลป์ สิ่งปลูกสร้างที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และการจัดการของวัดพุทธธาธิวาส ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดนไทย-มาเลเซีย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม โดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นพระสงฆ์ คนในชุมชน นักวิชาการ นักท่องเที่ยวรวม 17 คน โดยเลือกแบบเจาะจง นำข้อมูลมาตรวจสอบสามเส้าและสร้างข้อสรุปแบบวิเคราะห์พรรณา ผลการวิจัยลักษณะทางกายภาพพุทธศิลป์สิ่งปลูกสร้างของวัด พบว่า มีการจัดภูมิทัศน์ โดยให้พระเจดีย์ กุฏิ ศาลา โบสถ์ พระพุทธรูป ถนน และเมรุ ลดหล่นตามไหล่เขา แบ่งได้ 7 ชั้น ซึ่งหมายถึง อริยทรัพย์ 7 และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ด้านการจัดการของวัด มีดังนี้ 1) การวางแผนเน้นพัฒนาคนมากกว่าสิ่งปลูกสร้าง เพราะคนเมื่อพัฒนาแล้วจะมีจิตสำนึกดูแลรักษาพุทธศิลป์และปรับพฤติกรรม 2) การจัดสรรฝ่ายต่าง ๆ แบ่งเป็นฝ่ายปกครอง ฝ่ายเผยแพร่ธรรมะ ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายสถานที่ และอื่น ๆ โดยฝ่ายสถานที่ทำหน้าที่ดูแลพุทธศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยตรง 3) การสั่งการไม่ใช้อำนาจแต่เป็นการขอร้อง ขอกำลังใจคนรักชาติ โดยพยายามชี้แจงประโยชน์และคุณค่าที่จะได้รับโดยเฉพาะการท่องเที่ยว และ 4) การประสานงานอาศัยความน่าเชื่อถือของพระสงฆ์ ทักษะการสื่อสาร การปรับความเข้าใจทั้งคนภายในและภายนอกเพื่อสร้างเครือข่าย

คำสำคัญ: พุทธศิลป์ การจัดการ การท่องเที่ยว วัด

บทนำ

วัดไทยนอกจากเป็นสถานที่ประกอบพิธีศาสนาของชาวพุทธ ยังจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของชุมชนที่วัดตั้งอยู่ โดยเฉพาะวัดที่มีความสวยงาม โดดเด่น และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว จากผลการวิจัยของ Kumdee (2015) พบว่า นักท่องเที่ยวคาดหวังกับการให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวแตกต่างกัน ส่วนหนึ่งเห็นด้วยที่วัดจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยว เพราะโลกสมัยใหม่มีความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มีหลากหลายปัญหา ทำให้ผู้คนต้องการที่พึ่งทางใจ วัดจึงควรเปิดโอกาสให้คนมาท่องเที่ยวในเชิงศาสนาและวัฒนธรรม วัดและศาสนาก็ต้องปรับบทบาทเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเห็นว่าการปรับตัวของวัดต้องให้เหมาะกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา หรือวัฒนธรรมมากกว่าการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เพราะการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติเป็นความสุขที่ผูกพันกับรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ซึ่งแปรเปลี่ยนได้อย่างรวดเร็ว ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาหรือวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการจัดการที่ดีเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ขณะเดียวกันไม่ทำให้เสียลักษณะของวัดไทยจนกลายเป็นแหล่งรีนเรจ

วัดไทยบริเวณชายแดนไทย-มาเลเซียแตกต่างจากวัดทั่วไป กล่าวคือ เป็นวัดไทยที่ตั้งอยู่ในพื้นที่คนส่วนใหญ่มีได้นับถือศาสนาพุทธ เป็นวัดที่สร้างโอกาสให้นักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียที่สนใจเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมมาเยือนได้มากที่สุด เนื่องจากเดินทางสะดวก ปัจจุบันการเดินทางมาท่องเที่ยวของผู้คนจากภูมิภาคอื่นมายังสามจังหวัดชายแดนใต้มีน้อยลง เนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบ แต่ยังคงมีนักท่องเที่ยวในท้องถิ่น และชาวมาเลเซียเดินทางมาเยี่ยมชมความสวยงามมีเอกลักษณ์ของวัด พิธีกรรมและประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่ได้รับการสืบทอดกันมาจนมีจิตสำนึกร่วมกันเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จูงใจให้คนไทยพุทธในพื้นที่เช่นเดียวกับคนมาเลเซียเชื้อสายสยามมาเยือนวัด ขณะที่คนเชื้อสายจีน เชื้อสายมลายู เชื้อสายอินเดียที่มีวัฒนธรรมต่างกัน เห็นวัดไทยเป็นสิ่งแปลกใหม่ คนเชื้อสายจีนบางกลุ่มเห็นวัดไทยเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของตนเช่นกัน จึงทำให้นักท่องเที่ยวเชื้อสายจีนไม่น้อยเข้ามาไหว้รูปเคารพตามที่วัดจัดให้ ทำให้วัดต้องมีระบบจัดการที่ดี พัฒนาคณะของวัด เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว มีผลวิจัยของ Tepsing and Boonprakarn (2019) ที่สนับสนุนเรื่องนี้ ดังที่พบว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนาในวัดตามพื้นที่ชายแดนไทย-มาเลเซีย จำเป็นต้องมีการจัดการที่ดี ปัจจัยหนึ่งขึ้นกับศักยภาพของพระสงฆ์ในการวางระบบบริหารจัดการภายในวัด ถ้าเจ้าอาวาสขาดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการบริหารจัดการก็อาจทำให้วัดได้รับผลกระทบ ขาดแรงดึงดูดใจ ขาดโอกาสที่จะให้นักท่องเที่ยวหวนกลับมาอีกครั้ง หรือชักชวนคนอื่นให้มาเที่ยววัด ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นที่วัดต้องมีการจัดการ ยังเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่พหุวัฒนธรรม และมีสถานการณ์ความไม่สงบในชายแดนภาคใต้ด้วยแล้ว

วัดพุทธาธิวาสเป็นวัดไทยซึ่งตั้งอยู่บริเวณชายแดนไทย-มาเลเซีย เพียง 5 กิโลเมตร ท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ มีปูชนียสถานสำคัญ เช่น พระเจดีย์องค์ใหญ่ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์กลางแจ้งองค์ใหญ่ วิหารหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ฯลฯ (Kruthniyom, 1998) สิ่งเหล่านี้ถือเป็นพุทธศิลป์ที่ขีดหน้าชูตาให้กับวัด อีกทั้งสภาพของวัดมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ลดหลั่น ก่อเกิด

ทัศนียภาพสวยงาม ความโดดเด่นสร้างแรงดึงดูดใจไม่น้อย ดังที่ Prakrupaisarnwitthikid (2015) กล่าวว่า คนไทยในสามจังหวัดชายแดนใต้ และในมาเลเซียนิยมเดินทางมาชมวัดสมำเสมอ ชาวมาเลเซียเชื้อสายจีนมักนั่งรถทัวร์เข้ามาชมเจดีย์ วัดจึงต้องบริหารจัดการให้มีระเบียบและสวยงามเสมอ

ลักษณะเด่นของวัดพุทธาธิวาสมีหลายประการ ประการแรก เป็นวัดสำคัญในฐานะพุทธาธิวาสในพื้นที่ชายแดน ความเป็นเมืองชายแดนที่รัฐไทยสนับสนุนการสร้างสัญลักษณ์เชิงพุทธศาสนา เช่น การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่กลางแจ้ง คือ พระพุทธรูปทักษิณมิ่งมงคล ที่วัดเขากง จังหวัดนราธิวาส เช่นเดียวกับพระพุทธรูปทรงกลมประยูรเกษานนท์สุพิธาน ที่วัดพุทธาธิวาส อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ประการที่สอง มีการสร้างเจดีย์สี่ทอนบนยอดเขา ภายในเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุตั้งดูดนักท่องเที่ยวมาขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การก่อสร้างเจดีย์บนที่สูงเป็นคตินิยมของวัฒนธรรมไทยมาแต่โบราณ เปรียบเสมือนเจดีย์จุฬามณีบนเขาพระสุเมรุที่บรรจุเศียรพระพุทธรูปกลางแจ้งและเจดีย์ สะท้อนลักษณะรูปธรรมของวัฒนธรรมชาติของประเทศไทย สะท้อนการประสานรัฐเข้าด้วยกันกับศาสนาในลักษณะรัฐคุ้มครองสถาบันศาสนา พุทธศาสนาคู่มือของรัฐไทย อีกทั้ง ยังเป็นสัญลักษณ์ให้เห็นว่ารัฐไทยเป็นรัฐพุทธท่ามกลางพื้นที่สามจังหวัดชายแดนและประเทศมาเลเซียซึ่งเป็นรัฐชาติมุสลิม ประการที่สาม เป็นที่ตั้งวิหารหลวงพ่อดาวและพ่อดานคล้าย วัดมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นศูนย์เรียนรู้ประวัติ หลวงพ่อดาว จากตำนานระบุว่า พระราชาสุดท้ายก่อนละสังขารในวัยชรา หลวงพ่อดาวได้รับนิมนต์จาก ไทรบุรีไปสงขลา เพียงไม่กี่วันก็อาพาธ เมื่อดีขึ้นคณะศิษย์พาเดินทางต่อไปยังสงขลา แบกหมานท่าน ด้วยเสลี่ยงจนถึงริมฝั่งแม่น้ำสุโขง-เกอร์นาริงค์ หยุดพักเพื่อเตรียมข้ามฝั่ง ใกล้หมู่บ้านเล็ก ๆ ในที่สุดมรณภาพ ปัจจุบันบริเวณนี้อยู่ในเขตรัฐเปรัก ประเทศมาเลเซีย ชาวมาเลย์นิยมเรียกว่า “สะมีมาดี” อันหมายถึง ที่ละสังขารของพระภิกษุ (Piyakoon, 2018) อย่างไรก็ตามแม้เบตงไม่ใช่จุดผ่าน และวัดพุทธาธิวาสมิได้เกี่ยวข้องกับใด ๆ แต่หากนับพื้นที่ที่อยู่ใกล้ที่ละสังขารที่สุดของประเทศไทยก็คือ เบตง ปัจจุบันทางวัดได้สร้างวิหารหลวงพ่อดาวสนองต่อความต้องการของผู้ศรัทธาดังกล่าว ส่วนพ่อดานคล้าย จากวัดจันดี อำเภอฉวาง ท่านเป็นพระศักดิ์สิทธิ์ มีประวัติกล่าวว่าเมื่อมีการสร้างโบสถ์ พ่อดานคล้าย ได้มาร่วมฝังลูกนิมิตด้วยราวปี พ.ศ. 2505 รูปหล่อในวิหารสองหลังดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมากราบไหว้ขอพรไม่น้อย

ความโดดเด่นของวัดและความนิยมของนักท่องเที่ยว ทำให้วัดและภาครัฐเห็นความสำคัญของการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม หาแนวทางสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจภายใต้ขีดความสามารถของวัด โดยเฉพาะเมืองเบตงซึ่งรัฐได้ผลักดันให้เป็นต้นแบบเมืองท่องเที่ยวชายแดนใต้ ตามนโยบายสามเหลี่ยม มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เพื่อพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน โดยยกระดับการพัฒนาเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจเฉพาะ กระตุ้นการลงทุน เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (National News Bureau of Thailand, 2015) วัดได้รับเกียรติประวัติ ในปี พ.ศ. 2525 ให้เป็นวัดตัวอย่าง พ.ศ. 2537 เป็นวัดพัฒนาดีเด่นของกรมศาสนา การจัดการวัดไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ท่ามกลางปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมพื้นที่ชายแดนใต้จึงน่าสนใจ แสดงถึงศักยภาพของพระสงฆ์ของวัดร่วมกับประชาชนในการจูงใจผู้คน และขับเคลื่อนให้เกิดบรรยากาศของ

การท่องเที่ยว

การศึกษาครั้งนี้ จึงตั้งอยู่บนคำถามที่ว่าวัดพุทธาธิวาสมีการจัดการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร ลักษณะกายภาพของวัด งานพุทธศิลป์ สิ่งปลูกสร้างที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวเป็นอย่างไร สำหรับแนวคิดในการจัดการผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีด้านการจัดการของฟายอลมาปรับใช้ โดย Fayol (1961 cited in Santhiwong, 1997) อธิบายว่า กระบวนการจัดการ ประกอบด้วย ภาระหน้าที่ 5 ประการ ดังนี้ 1) การวางแผน (Planning) หมายถึง หน้าที่ที่จะต้องคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะ มีผลกระทบต่อการทำงาน โดยกำหนดขึ้นเป็นแผนงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติสำหรับเป็นแนวทางการทำงาน 2) การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง หน้าที่ที่จะจัดให้มีโครงสร้างของฝ่ายงานต่าง ๆ เพื่อให้ตัวคนอยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสม ที่จะช่วยให้งานขององค์กรบรรลุผล 3) การบังคับบัญชา หรือสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งงานต่าง ๆ ของผู้บังคับบัญชา เพื่อให้ทำงานสำเร็จด้วยดี โดยผู้บริหารต้องทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดี และเข้าใจผู้ใต้บังคับบัญชา 4) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึงหน้าที่ที่จะเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับไปสู่จุดมุ่งหมาย เดียวกัน 5) การควบคุม หมายถึงหน้าที่ในการกำกับที่สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำไปนั้น เข้ากันกับแผนงานที่วางไว้แล้ว อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตแนวคิดไว้วิเคราะห์ 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดสรรฝ่าย การบังคับบัญชา และการประสานงาน เนื่องจากหลัก บริหารจัดการของฟายอลมีความยืดหยุ่น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั่วไป ไม่ว่าจะองค์กรหรือสถาบันใด ๆ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะกายภาพของวัด งานพุทธศิลป์ และสิ่งปลูกสร้างที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว
2. เพื่อศึกษาการจัดการของวัดพุทธาธิวาส ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดนไทย-มาเลเซีย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลทั้งจากเอกสารและภาคสนาม ในพื้นที่ อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ภาคสนามได้จากเทคนิคการสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์โดย เลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นคนในชุมชน โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็น พระสงฆ์ 5 รูป ชาวบ้านในชุมชน 6 คน นักวิชาการท้องถิ่น 1 คน โดยมีเวลาอยู่ในชุมชนไม่น้อยกว่า 3 ปี เป็นนักท่องเที่ยวนอกชุมชน 5 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 17 คน จำนวนนี้เป็นผลจากความอิมตัวของ ข้อมูลเชิงคุณภาพ นำข้อมูลมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือแบบสามเส้า ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยทำการ สังเกตร่วมกับการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์สร้างข้อสรุปแบบวิเคราะห์พรรณนา (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

ลักษณะกายภาพ พุทธศิลป์ และสิ่งปลูกสร้างของวัดพุทธาธิวาสที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว

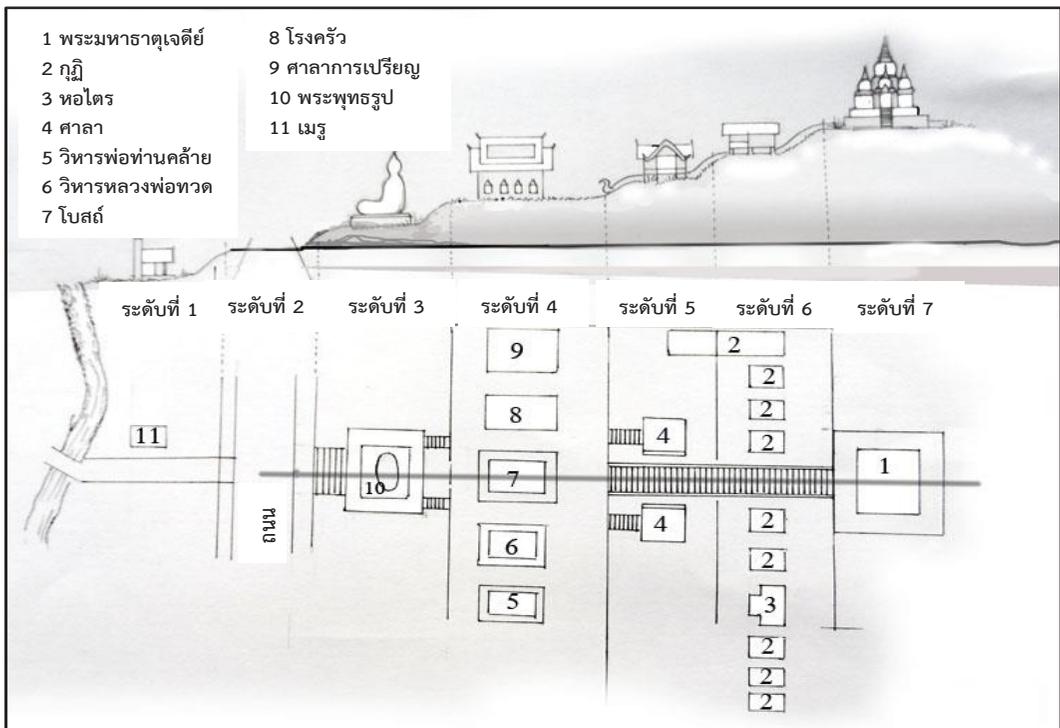
วัดพุทธาธิวาสเดิมชื่อวัดเบตง สร้างขึ้นปี พ.ศ. 2460 ในสมัยพระพิทักษ์ธานีเป็นนายอำเภอผู้ร่วมสร้างหลัก ได้แก่ นายพุ่ม คชฤทธิ์ นายกิมซุย ฟุ่งเสถียร และ นายผล สุภาพ โดยช่วยกันตัดไม้เลื่อยไม้ เช่นไม้ออกจากป่า กม.9 มาปลูกสร้างกุฏิ ศาลาเล็ก ๆ บนดินซึ่งมีลักษณะกายภาพเป็นเนินเขา (Nokkaew, 2016) มีพระรักษ์ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสรูปแรก ปี พ.ศ. 2496 วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และทำการผูกพัทธสีมาในปี พ.ศ. 2510 จากนั้นสร้างปูชนียสถานเรื่อยมา สร้างโบสถ์สร้างวิหารหลวงปู่ทวด เริ่มสร้างเจดีย์ในปี พ.ศ. 2512 โดยเชิญสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชินีเสด็จวางศิลาฤกษ์ แต่ไม่ได้ดำเนินการต่อ ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ในโอกาสฉลองพระชนมายุครบ 60 พรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ เสด็จเข้าราชการ พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนร่วมกันบริจาคเงินเพื่อก่อสร้างเจดีย์ให้สำเร็จ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ โดยมอบให้ ม.ร.ว.มิตราภรณ์ เกษมศรี ศิลปินแห่งชาติ เป็นผู้ออกแบบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระราชทานเงินสมทบและพระราชทานนามว่า “พระพุทธธรรมประกาศ” (Kruthniyom, 1998) ในปีเดียวกันนี้ เริ่มสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่เพื่อประดิษฐานกลางแจ้ง โดยมีสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ วัดปากน้ำ วางศิลาฤกษ์ เป็นผลสำเร็จ ใน ปี พ.ศ. 2537 มีพระนามว่า “พระพุทธรธรรมกายมงคลประยูรเกศานนท์สุพิธาน” วัดได้ปลูกสร้างปูชนียสถานอื่น ๆ มากมาย เช่น วิหารหลวงพ่อกัลยา ศาลาโถง บันไดนาค รวมถึงปูชนียวัตถุ เช่น รูปหล่อพระศรีอริยเมตไตรย พระพุทธรูปแบบต่าง ๆ รอบเจดีย์ พระพุทธรูป ป้ายจิตรกรรมกลางแจ้งเล่าเรื่องพุทธประวัติ ฯลฯ ลักษณะกายภาพ ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุของวัดล้วนมีศิลปะสวยงามเป็นที่ดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว

ปัจจุบันวัดพุทธาธิวาสมีการปรับปรุงด้านภูมิทัศน์ สาธารณูปโภค รวมถึงสร้างที่พักแรมผู้มาเยือน โดยไม่คิดค่าเช่า มีเพียงค่าน้ำค่าไฟตามความศรัทธา เนื่องจากวัดตั้งอยู่ใกล้ชายแดนมาเลเซีย จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวมาเยือนทุกปี นักท่องเที่ยวที่มาเยือนแต่ละปี ก่อน พ.ศ. 2562 (ก่อนปิดชายแดนเพื่อป้องกันโรคระบาดโควิด 19) จำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นชาวมาเลเซียเชื้อสายจีนหรือชาวพุทธที่มาเป็นกลุ่มหรือรถบัส และในกลุ่มนี้กำหนดโปรแกรมเที่ยวชมวัดพุทธาธิวาสเสมอ ส่วนใหญ่มาเที่ยวในช่วงเทศกาล โดยเฉพาะใกล้ปีใหม่ ดังปลายปี พ.ศ. 2562 มีราว 18,000 - 20,000 คน (Kongkham, 2019) ประกอบกับที่ตั้งวัดอยู่ภายในเขตเทศบาลใกล้ย่านการค้า โรงแรม เดินทางไปมาสะดวก สภาพแวดล้อมของวัดร่มรื่น มองแต่ไกลเห็นเจดีย์ของวัดในมุมสูง เป็นที่สะดุดตาของนักท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวให้ความคิดเห็นต่าง ๆ กัน ดังเช่นคำสัมภาษณ์นี้ “วัดนี้เขาดูแลความสะอาดดีพอควร จัดสวนดี เป็นวัดที่มีหลายระดับแตกต่างจากวัดอื่น น่าดูมาก” (Mani, 2015)

“เข้ามาเพราะรู้สึกดี ได้สัมผัสการพระพุทธเจ้าที่ประทับใจ เพราะมีกระดุกพระพุทธเจ้า มีพระธาตุอยู่ใกล้แค่เอื้อม วัดอื่น ๆ ไม่ได้มีโอกาสเห็นพระธาตุ วัดนี้สัมผัสได้ง่ายแค่ 2 เมตร ก็เห็นแล้วที่อื่นอยู่ไหนก็ไม่รู้” (Jeerawit, 2015)

พื้นที่ของพุทธศิลป์ และสิ่งปลูกสร้างของวัด

สภาพพื้นที่วัดพุทธธาติวาสมีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม มีพื้นที่สูงต่ำตามธรรมชาติ ทำเลวัดตั้งอยู่ไหล่เขา ต่อมาได้ปรับหน้าดินไต่ระดับเป็นขั้น ๆ แต่ละขั้นมีพุทธศิลป์สิ่งปลูกสร้าง โดยมีบันไดนาคเป็นแกนกลาง จากชั้นล่างสุดซึ่งเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ไปถึงชั้นบนสุดซึ่งเป็นพระมหาธาตุเจดีย์ ทั้งเนินเขาและสิ่งก่อสร้างต่างเสริมสุนทรียภาพให้กันและกัน ดังนั้น หากมองจากภายนอก พุทธศิลป์สิ่งปลูกสร้างดูผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับสภาพแวดล้อม ลักษณะเด่นร่วมกันนี้ ก่อเกิดทัศนนะมิติงดงาม ดังแสดงในรูปที่ 1

รูปที่ 1 แสดงระดับสูงต่ำและสิ่งปลูกสร้างภายในวัด

ที่มา: วาดภาพโดยผู้ช่วยวิจัย 14 มีนาคม พ.ศ. 2558

หากพิจารณาตั้งแต่พื้นที่ต่ำสุด คือ ที่ตั้งเมรุของวัด และไต่ระดับจากต่ำมาสูงแบ่งได้เป็น 7 ระดับชั้น พื้นที่ต่ำสุดชั้นแรกเป็นที่ราบกว้างมีคลองไหลผ่าน แต่เดิมเป็นใจกลางวัด ปัจจุบันเป็นเมรุและป่าช้า เรียกได้ว่าเป็นที่วัดเก่า ต่อมาวัดขยายสู่ที่สูงขึ้น เปิดพื้นที่สร้างถนนตัดผ่าน ถนนตั้งอยู่บนชั้นที่สอง พระพุทธรูปองค์ใหญ่ตั้งอยู่ชั้นที่สาม ถัดขึ้นมา ชั้นที่สี่เป็นที่ตั้งของอุโบสถ ชั้นที่ห้าเป็นศาลา ถัดขึ้นไป ชั้นที่หกเป็นกุฏิพระ ชั้นที่เจ็ด คือ ชั้นสูงสุดเป็นที่ประดิษฐานพระมหาธาตุเจดีย์ ชาวพุทธในชุมชนเชื่อว่าเป็นนิรมิตกรรมชั้นเลิศ สื่อความหมายถึงภพภูมิและสถานศักดิ์สิทธิ์ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “คนอื่นเห็นอย่างไรไม่รู้ แต่ลუნนับแล้วได้เจ็ดชั้น นับจากที่ต่ำที่สุด ตอนนั้นก็คือที่ตั้งเมรุของเทศบาล เจ็ดชั้นนี้

เป็นตัวแทนของอริยทรัพย์ 7 ประการ ยอดสุด คือ เจดียค์คักดิ์สิทธิ์” (Kruthniyom, 2015)

หากพิจารณาตำแหน่งจัดวางพุทธศิลป์และสิ่งปลูกสร้างโดยรวม จะมีบันไดเป็นแกนรักษาความสมมาตร บันไดทอดข้ามจากระดับล่างสุดถึงบนสุด โดยมีพระพุทธรูปกลางแจ้งขนาดใหญ่อยู่ตรงแนวเส้นแกนไปถึงพระมหาธาตุเจดีย์ กล่าวคือ บันไดกลายเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างพระพุทธรูปไปยังเจดีย์ ด้านซ้ายและขวาของบันไดปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้ยืนต้น มีสิ่งปลูกสร้าง เช่น วิหาร โบสถ์ ศาลา กุฏิ ฯลฯ สิ่งปลูกสร้างมีการรักษาเส้นแกน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “มีความพยายามรักษาเส้นแกนจากระดับล่างสู่บน โดยการยิงแสงเลเซอร์จากกึ่งกลางเจดีย์บนยอดเขา ผ่านข้อฟ้าของโบสถ์ไปจดถึงยอดพระรัศมีของพระพุทธรูปที่อยู่ด้านล่างสุด” (Prakrupaisarnwitthikid, 2015)

ระดับชั้นเป็นการสร้างจังหวะที่ต่อเนื่องจากใหญ่ไปเล็ก เหตุนี้หากพิจารณาในแง่สุนทรียทัศน์ จะมีลักษณะคล้ายสามเหลี่ยมพีระมิดแบบขั้นบันได ที่มีลักษณะสมดุล กลมกลืน และสมส่วน รูปลักษณะของพุทธศิลป์สิ่งปลูกสร้างสอดประสานแม้ระดับเดียวกัน ดังเห็นได้จากโบสถ์ วิหารหลวงพ่อดาว วิหารพ่อดานคล้าย ตั้งเรียงลดหลั่นขนาดจากใหญ่ไปเล็ก เกิดลีลาจังหวะทั้งแนวตั้งและแนวนอน สะท้อนเอกภาพระหว่างธรรมชาติกับสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น สุนทรียภาพที่เกิดขึ้นจากรูปลักษณะภายนอกกับคุณค่าทางใจ

รูปลักษณะของพุทธศิลป์และสิ่งปลูกสร้างของวัด

1. พระมหาธาตุเจดีย์พระพุทธรูปประกาศ เป็นเจดีย์ขนาดใหญ่ทรงห้ายอด (ยอดใหญ่อยู่ตรงกลางห้อมล้อมด้วยยอดเล็ก 4 ยอด) ทุกยอดมีระฆังแฉกคอดแบบศรีวิชัยคล้ายพระบรมธาตุไชยาองค์เจดีย์ประกอบด้วยชั้นมาลัยเถา บัวปากระฆัง องค์ระฆังกลม ปล้องไฉน ปลี และยอดฉัตรทองคำเจดีย์บริวารตั้งสี่อยู่เหนือมุขที่ยื่นออกจากคูหาทั้งสี่ด้าน ชุ่มมุขด้านหน้าและหลังองค์เจดีย์ตั้งพระพุทธรูปปางประธานอภัย ชุ่มด้านซ้ายและขวาดั่งพระพุทธรูปปางรำพึง เหนือพระพุทธรูปแต่ละด้านติดเครื่องหมายประจำสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ทางเข้าพระมหาธาตุเจดีย์เป็นชัฏนาคสามเศียร ปิดทองคำเปลว บริเวณฐานเจดีย์ตั้งพระพุทธรูปประทับนั่งปางต่าง ๆ จำนวน 8 องค์ ในเจดีย์แบ่งเป็นสามชั้น ชั้นแรกตั้งพระพุทธรูปชั้นที่สองตั้งพระพุทธรูปและหลวงปู่ทวด ผนังภายในเขียนภาพเจดีย์สำคัญ 8 แห่ง ผนังต่างตกแต่งด้วยกระจกสีอย่างสวยงาม ชั้นที่สามตั้งสถูปหินอ่อนขนาดย่อมบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่ตกแต่งด้วยไม้แกะสลักและผ้ามาอย่างสวยงาม (Foundation for Pramahathatchediphakdeeprakas, n.d.) จากบันทึกงานช่างระบุว่า ผิวองค์เจดีย์บุกระเบื้องโมเสกสีทองจากอิตาลี เมื่อมองโดยรวมเห็นเจดีย์ทั้งองค์โล่งจากสีเข้มไปหาสีอ่อน เป็นการไล่สีตามหลักช่างไทยโบราณที่เรียกว่า “เงาทอง” โดยการไล่สีจากสีเข้มไปหาสีอ่อน ผนังทุกชั้นภายในเจดีย์และนอกเจดีย์บุด้วยหินอ่อนที่นำมาจากเมืองอโพร ประเทศมาเลเซีย ซึ่งใกล้เคียงกับสถานที่ก่อสร้าง (Saksri & Thaphatthee, 1996)

2. พระพุทธรูปทรงกายนวมกมลประยูรเกศานนทสุพิธาน เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งกลางแจ้งปางสมาธิ ขัดสมาธิราบ ชายจีวรพาดลงมาถึงพระนาภี พระรัศมีเป็นรูปดอกบัวตูม พระวรกายค่อนข้างอวบอ้วน คล้ายแบบเชียงแสนรุ่นแรก ประทับนั่งบนฐานบัวประดับกลีบสอดสลักโดยรอบ พระพุทธรูปทรงกายนวมกมลประยูรเกศานนทสุพิธานได้หล่อขึ้นส่วนจากประเทศจีนแล้วบรรจุทุกทางเรือสินค้า สร้างด้วยการบริจาคทรัพย์ของชาวเบตง

ที่ตั้งอยู่ในอำเภอเบตงและไปอาศัยอยู่อื่น (Wat Phutthathiwat, 2015)

รูปที่ 2 พระพุทธธรรมกายมงคลประยูรเทศานนท์สุพิธาน
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 25 มกราคม 2558

รูปที่ 3 บันไดนาค และพระมหาธาตุเจดีย์หรือพระพุทธธรรมประกาศ
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 25 มกราคม 2558

3. โบสถ์ มีลักษณะไทยประเพณี มีมุขหน้าหรือเฉลียงประกอบ หลังคาสองชั้นสองตับ ประดับช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ หน้าบันตกแต่งลายเทพนมผสมกันขด ใต้หน้าบันปั้นปูนรูปโค้งคิ้วอย่างงดงาม ชุ่มประตูหน้าต่างทรงมณฑป บานประตูหน้าต่างเล่าเรื่องชาดก เสริมชายคาด้วยเท้าแขนทรงพญานาค ใต้หน้าบันระดับล่างตกแต่งลายประจายาม มีหน้าสิงห์คาบปลายอยู่ที่กึ่งกลาง ภายในโบสถ์ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานในชุ่มเรือนแก้ว

4. วิหารหลวงปูทวดมีขนาดย่อมกว่าโบสถ์เล็กน้อย หลังคาสองชั้นสองตับ มีมุขเด็จทั้งด้านหน้า ด้านหลัง ประดับช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ ประกอบนาคสะดุ้ง หน้าบันตกแต่งลายเทพนมกันขด ใต้หน้าบันปั้นปูนสาหร่ายรวงผึ้งประกอบ มีคันทวย หลังคากระเบื้องเป็นลอนอุดหน้าลายกระจัง บานประตูหน้าต่างวาดภาพเทวดาคู่พนมมือ ชุ่มหน้าต่างทรงบันแถลง ฐานสิงห์ ล้อมด้วยกำแพงแก้วหัวเสากลีบบัว สร้างประตูเข้าโบสถ์รูปนาคปัก ภายในมีรูปหล่อหลวงพ่อทวด

5. วิหารพ่อด่านคล้ายมีขนาดย่อมกว่าวิหารหลวงปู่ทวด หลังคาสามชั้นสองต๊อป ระดับช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ ทอดรยระกาแทนนาคสะดุ้ง หลังคาตบล่างแอ่นโค้งลาดลงมา หางหงส์ทำอย่างหัวพญานาค หัวเสาบัวจงกล ตั้งคันทวยรองรับชายคา แผ่นหลังคาแบบหางเหยี่ยว บานประตูหน้าต่าง ตกแต่งรูปธิดาเงือก ฐานหน้าต่างเป็นฐานสิงห์ ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว หัวเสากำแพงออกแบบทรงกลีบบัว ภายในมีรูปหล่อพ่อด่านคล้าย

6. บันไดนาค เฉพาะราวบุกระเบื้องดินเผายึดด้วยทรายล้าง ชั้นบันไดปูหินอ่อน จากบันไดนาคถึงเจดีย์ขนาดข้างด้วยศาลาหลังคาจัตุรมุข 2 หลัง ซึ่งปูพื้นด้วยหินอ่อนเช่นกัน ระดับช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ หน้าบันติดสัญลักษณ์ สก. ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

รูปที่ 4 วิหารหลวงพ่อด่าน และพ่อด่านคล้าย

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 14 มีนาคม พ.ศ. 2558

รูปที่ 5 ศาลาหลังคาจัตุรมุข 2 หลัง ไกลออกไปคือโบสถ์

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย 14 มีนาคม พ.ศ. 2558

การจัดการวัดพุทธาธิวาสในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดนไทย-มาเลเซีย

การวางแผน

การวางแผนจัดการดูแลรักษา (Maintenance) พุทธศิลป์สิ่งปลูกสร้างของวัด เน้นไปที่การวางแผนด้านบุคคลมากกว่าสิ่งปลูกสร้าง กล่าวคือ การพัฒนาวัตถุไม่สำคัญเท่ากับคน ต้องสร้างคนให้มีคุณธรรมเสียก่อน จึงจะทำให้การดูแลรักษาเอื้อประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว คนในที่นี้ครอบคลุมถึงพระภิกษุ สามเณร โยมวัด คณงาน ประชาชนทั่วไป ดังนั้นแนวนโยบายของวัดจึงมุ่งแผนการพัฒนาคน การอบรม

ขัดเกลาจิตใจจะทำให้คนรู้จักรักษาทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ วัดที่มีพุทธศิลป์สิ่งปลูกสร้างมากจำเป็นต้องพัฒนาคนให้รู้จักนำมาใช้ประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ วัดพุทธธาตวาสมีพุทธศิลป์สิ่งปลูกสร้างมากมาย การสร้างคนจึงจำเป็นยิ่งกว่า โดยเฉพาะกลุ่มพระภิกษุสามเณรซึ่งถือเป็นกำลังหลักของวัด คนเหล่านี้แม้มีบทบาทต่อการชี้นำหลักธรรม บำรุงพระพุทธศาสนา แต่อาจขาดจิตสำนึกต่อการดูแลรักษาสิ่งปลูกสร้าง ศิลปวัตถุที่จะโน้มนำให้เที่ยวชม โดยเฉพาะพระรุ่นหลัง ๆ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “เวลานี้ยังไม่คิดทำอะไร จึงไม่มีปัญหา แต่ถ้าอาตมาไม่อยู่แล้วก็ไม่รู้ว่า จะมีเหตุการณ์อะไรบ้าง เลยคิดว่าต้องสร้างคนให้มีความรู้ ให้คิดรักษา คนจะได้มาเที่ยว ส่วนอารามงานปลูกสร้างไม่มีการสร้างแล้ว” (Prasarn, 2015)

แผนพัฒนาคนประการหนึ่งอยู่ที่การทำตัวให้เหมาะสมกับสถานที่ ซึ่งแวดล้อมด้วยพุทธศิลป์ทรงคุณค่า ที่จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยว แผนงานที่กำหนด คือ การอบรมบ่มเพาะพระภิกษุสามเณรให้เห็นคุณค่าทั้งศาสนาและศิลปะเป็นหนึ่งเดียว ภายใต้การจัดการของวัดเห็นว่าจิตสำนึกยอมเกิดจากการขัดเกลา วัดพุทธธาตวาสเป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวและอบรมจิตใจ ฉะนั้นการดึงดูดนักท่องเที่ยวต้องขัดเกลาคนภายในเสียก่อน อย่างน้อยรู้จักอดกลั้นต่อการแสดงกิริยาไม่เหมาะสม พระภิกษุสามเณรในวัดมีหลายบุคคลิก บางครั้งต้องปิดบังลักษณะนิสัยส่วนตัว เพื่อคนส่วนรวม ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “พระเณรที่ศึบบุหรี ถ้าศึบอย่าให้นักท่องเที่ยวเห็น คนที่มาหาหมียากหลาย ถ้าพระศึบบุหรี คนจะหมดศรัทธา จะไม่มีคนร่วมมือ ใครมาให้อ้อนรับในฐานะเจ้าของบ้าน ถ้ามาอยากนอนก็ให้นอน ถ้าคุณไม่น่าวางใจก็ให้นอนไกล ๆ” (Prasarn, 2015) การวางแผนยึดหลักการมีส่วนร่วมและเสียงที่มีเหตุผล ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ทั้งบรรพชิตและฆราวาส ถ้าเกี่ยวกับวัตถุสิ่งปลูกสร้าง การตกแต่งเพื่อเสริมความงามแก่วัด การวางแผนมักหารือกับฆราวาสเสมอ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “เป็นที่ปรึกษาเป็นฆราวาสก็เลยเข้าใกล้ได้ เจ้าอาวาสมักปรึกษาทำลูกกรงเหล็ก อย่างไรให้สวยงาม เอาความคิดของพระรวมกับช่างพร้อมกันไป” (Prom, 2015) การอบรมบ่มเพาะยังให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ให้ทุกฝ่ายเห็นคุณค่าของการท่องเที่ยวแล้วแปลงสู่การปฏิบัติ ดังเช่น การรักษาความสะอาดของโบสถ์วิหาร การขจัดคราบสกปรกบนเจดีย์อย่างสม่ำเสมอ การเอาใจใส่ต่อความเสียหาย ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของวัด

การจัดสรรฝ่ายต่าง ๆ ของวัด

การจัดสรรฝ่ายต่าง ๆ ของวัดไม่มีโครงสร้างแน่นอน และมีลักษณะร่วมด้วยช่วยกันมากกว่า แยกเป็นภาระหน้าที่ชัดเจนเหมือนองค์กรอื่น ๆ การจัดสรรแบ่งออก ดังนี้ 1) ฝ่ายปกครอง เป็นการดูแลธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรในวัด โดยเจ้าอาวาสเป็นหลัก 2) ฝ่ายเผยแผ่ธรรมะ เป็นการไปเทศนาสั่งสอน โดยมีพระครูเป็นวิทยากรอบรมตามวัดหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่ร้องขอ 3) ฝ่ายการศึกษา เป็นการศึกษาภาษาบาลี ซึ่งมีการเรียนการสอนในวัด และ 4) ฝ่ายสถานที่และอื่น ๆ เป็นฝ่ายดูแลภูมิทัศน์ อาหาร และผลประโยชน์ของวัด

ฝ่ายสถานที่และอื่น ๆ มีหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยตรง โดยปฏิบัติร่วมกันทั้งพระภิกษุสามเณรและฆราวาส การจัดการสถานที่มีคนทำหน้าที่เฉพาะกิจ คนหนึ่งขายดอกไม้ธูปเทียนแก่นักท่องเที่ยว คนหนึ่งคอยเปิดปิดประตู ปิดไฟที่พระมหาธาตุเจดีย์ กวาดขยะ รวมถึงตัดหญ้ารอบเจดีย์

คนหนึ่งดูแลสวนไม้ดอกไม้ประดับ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย อย่างไรก็ตาม การดูแลความสะอาดยังให้ถือเป็นภาระหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรทุกรูป พระจำวัดกุฎีใต้โถงแลบริเวณนั้น ส่วนพื้นที่อื่น ๆ ให้ช่วยกัน เช่น กวาดบริเวณโบสถ์ กวาดเจดีย์ กวาดศาลาแฝด ฯลฯ ฆราวาสส่วนมากช่วยกวาดลานพระพุทธรูปใหญ่กลางแจ้งและเจดีย์ ในวันหยุดบางครั้งมีนักเรียนหรือชาวบ้านอาสากวาดขยะ สำหรับการดูแลผลประโยชน์ วัดได้แต่งตั้งกรรมการ โดยเงินที่นำมาบำรุงรักษามาจาก 3 แหล่งใหญ่ ๆ คือ จากหน่วยงานราชการ จากเงินบริจาคหรือเงินอนุโมทนาบุญของผู้ศรัทธา และจากเอกชนที่เช่าพื้นที่ของวัด เงินเหล่านี้ส่วนใหญ่นำไปบำรุงรักษาพุทธศิลป์สิ่งปลูกสร้างของวัด โดยเฉพาะการจัดการเรื่องความสะอาดบริเวณวัด ซึ่งถือเป็นนโยบายหลักของเจ้าอาวาส ดังคำสัมภาษณ์ว่า “จำเป็นต้องมีคนมาดูแลความสะอาด ถ้าวัดสะอาดใคร ๆ ก็อยากมาเที่ยว จ่ายเงินก็ยอม ตอนนี่วัดจ้างคนมาดูแล 3 คน แต่ก็ยังไม่พอ พระเณรอยู่แถวไหน ตรงไหน ถ้างูกก็กวาดแถวนั้น” (Prasarn, 2015) “วัดนี้เขาดูแลความสะอาดพอสมควร จัดสวนดี เป็นวัดที่มีหลายระดับแตกต่างจากวัดอื่น เจ้าอาวาสท่านเอาใจใส่ความเป็นระเบียบเรียบร้อย” (Marnit, 2015)

วัดยังให้ความสำคัญกับการซ่อมสงวนรักษาอย่างต่อเนื่อง รายได้ของวัดส่วนหนึ่งสำหรับซ่อมแซมอาคาร โบสถ์วิหารที่เสียหาย หรือจำเป็นต้องทาสีใหม่ ทางวัดไม่ละเลยให้สีหมองคล้ำ ทั้งนี้เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะบริเวณพระมหาธาตุเจดีย์เป็นจุดที่มีนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมมากที่สุด จำเป็นต้องมีคนงานประจำ มีคนขายดอกไม้ธูปเทียนที่พูดภาษาจีนได้ ความสามารถพูดภาษาจีนถือเป็นต้นทุนที่สามารถจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวมาเลย์ สิงคโปร์เชื้อสายจีน การจัดสรรหน้าที่แม้มอบหมายอย่างลงตัว แต่ทุกคนยังช่วยเหลือกัน โดยเฉพาะการกำจัดเศษขยะไปไม่ร่วงกระทำทุกเย็น แม้เจ้าอาวาสก็ร่วมกันทำงานเสมือนเป็นพันธะสัญญาให้ไว้กับนักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวชื่นชมกับความเรียบร้อยเรียบร้อยของวัด นั่นคือ กำลังใจของพระสงฆ์ที่จะรักษาสภาพแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การบังคับบัญชาหรือสั่งการ

การสั่งการเพื่อให้กิจกรรมต่าง ๆ เป็นผลสำเร็จ ผู้บริหารหรือเจ้าอาวาสไม่ใช้อำนาจแต่เป็นการขอร้อง มีการชี้แจงถึงประโยชน์และคุณค่าที่จะได้รับตามมา โดยเฉพาะการดึงดูดนักท่องเที่ยว การขอร้องเป็นเรื่องการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบของสถานที่ การสร้างพฤติกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยให้ถือเป็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง รายได้เป็นเรื่องรอง การอำนวยความสะดวก ๆ ในวัดพยายามเลี่ยงคำสั่งแบบราชการ พระสงฆ์เห็นว่าการใช้อำนาจแบบเจ้านายไม่สามารถนำมาใช้ในวงการศาสนา ข้าราชการที่เข้ามาช่วยบริหารจัดการบรยากาศของวัดเจดีย์ ซึ่งผู้บังคับบัญชาชอบตำหนิติเตียน ทำให้การทำงานไม่เต็มที่มีความร่วมมือทำงานมีน้อยลง ข้อสังเกตนี้นำมาซึ่งการเปรียบเทียบกับการจัดการภายในวัด ผู้บริหารนำมาเป็นบทเรียนในการควบคุมคนของตน การบัญชาเพื่อผลสำเร็จของวัดมาจากการดำรงชีวิตแบบแนวราบให้ความเสมอภาค ให้เกียรติซึ่งกันและกัน เองานเป็นตัวตั้ง รู้จักให้อภัย กล่าวคือ ถ้านายติลูกน้องก็รักการทำงานทุกครั้งพยายามอธิบายเป้าประสงค์และประโยชน์ที่จะได้รับ เจ้าอาวาสคำนึงต่อความรู้สึกของนักท่องเที่ยว คนมาเที่ยวชมวัดย่อมต้องการเห็นพุทธศิลป์ที่มีสีสันงดงาม บรรยากาศที่ดี ดังนั้น

หากมีการขอร้องให้ทำกิจกรรมจะมีผู้ร่วมมือร่วมใจ

การจัดการด้านภูมิทัศน์ของวัดอยู่ในความสนใจของเจ้าอาวาสมาโดยตลอด เนื่องจากเป็นคนชอบต้นไม้ ชอบงานศิลป์ ตำแหน่งจัดวางส่วนใหญ่เป็นการขึ้นมาจากเจ้าอาวาส ปัจจัยแห่งความสำเร็จประการหนึ่งคือการขอความช่วยเหลือผู้อื่น ผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือบางคนมีฐานะมั่นคงขึ้น ยินดีกลับมาช่วยเหลือไม่ว่าการหาช่างรับเหมา การช่วยประสานงาน อีกปัจจัยคือ การบัญชาอย่างมีคุณธรรมพยายามลดช่องว่างโดยวางตัวเป็นกันเองกับพระใหม่ ๆ ใช้คำพูดแบบตลกขบขัน คำหั้นเพื่อก่อมากกว่าทำลายจิตใจ ที่ได้ต้องการซ่อมแซมจะลงมือทำเองก่อน แล้วสอนให้รู้จักคิด เรียนรู้ด้วยตนเอง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “พ่อท่านไม่ค่อยสั่ง แต่จะลงไปทำงานกับคนงานเอง ทาสีเอง ทาสีให้ดู ซ่อมให้คนงานเนรดู พระลูกวัดก็มาช่วยทำงาน” (Prayongyuth, 2015)

การประสานงาน

วัดมีเครือข่ายพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวแสวงบุญทั้งในและต่างประเทศ ทำการประสานงานไปยังวัด ชุมชนหรือองค์กรต่าง ๆ ความสำเร็จในงานปลูกสร้างไม่ว่าพระพุทธรูป เจดีย์ ล้วนเกิดจากการประสานงานกับความน่าเชื่อถือของวัด การประสานงานที่ดีได้มาซึ่งจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น หัวใจสำคัญ คือ ทักษะการสื่อสาร ผู้บริหารวัดมักพูดให้ทุกคนรู้ว่ามีทำไม ทำอะไร ทำอย่างไร เพื่อให้ทำงานด้วยกันอย่างกลมเกลียวเหมือนพี่น้อง ดังคำสัมภาษณ์ว่า “ติดต่อกับชุมชนอย่าเอาแต่ใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา เหมือนพี่เหมือนน้อง เอาใจโยมมาใส่ใจเรา ... ต้องรู้จักเราด้วย ประสานพึ่งพาอาศัย เขา” (Prasarn, 2015) การประสานงานตั้งอยู่ในหลัก 2 ประการ คือ 1) การลดภาวะ หากขัดแย้งใช้วิธีหันหน้าเจรจาปรับความเข้าใจ ร่วมมือปฏิบัติงานให้สอดคล้องทั้งเวลาและกิจกรรมเพื่อดำเนินงานราบรื่น การประสานที่ไม่เป็นทางการใช้กับบุคคลในวัด แบบเป็นทางการใช้กับบุคคลภายนอก และ 2) การทำความเข้าใจผู้อื่น ศึกษาบริบท ทศนคติ พฤติกรรมกลุ่มคนต่าง ๆ เพื่อหาแนวทางทำงานร่วมกัน การจัดหาทรัพยากรมาสนับสนุน การสร้างพระมหาธาตุเจดีย์และพระพุทธรูปองค์ใหญ่ใช้การประสานงานในแบบทางการ ความสำเร็จของงานพุทธศิลป์ส่วนหนึ่งเกิดจากการประสานงานที่ดีระหว่างวัดกับภาครัฐ และชาวพุทธในประเทศมาเลเซีย

การประสานงานกับชาวพุทธในมาเลเซียอาศัยเครือข่ายชุมชนสยามในรัฐเปรัก และความสัมพันธ์ส่วนตัว ด้วยพระสงฆ์บางรูปเคยจำวัดอยู่ในมาเลเซียมาก่อน ประกอบกับความมีชื่อเสียงด้านพระบูชาเป็นที่รู้จักของคนทั้งเชื้อสายสยามและเชื้อสายจีน คนเหล่านี้มาเยือนวัดเสมอ ความสัมพันธ์เหล่านี้นำมาสู่การประสานความร่วมมืองานบุญประเพณีต่าง ๆ ด้วย เช่น คนมาเลย์ทอดกฐิน หรือแห่เทียนพรรษามาถวายที่วัด ในทางกลับกันคนไทยภายใต้การนำของวัดไปถวายเทียนพรรษาที่มาเลเซีย เช่น วัดตาแสะ วัดบาลิง วัดยังมีการประสานร่วมมือกันผู้นำศาสนาอิสลาม เติงเป็นเมืองพหุวัฒนธรรม วัดอยู่ท่ามกลางชุมชนมุสลิม การประสานความร่วมมือของวัดยังอาศัยความคุ้นเคยกับชาวมุสลิมซึ่งร่วมกันมายาวนาน จึงกล้าที่จะสื่อสารเพื่อความสงบของเมืองเบตง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “เคยพบผู้นำศาสนาอิสลาม ในงานกิจกรรมของจังหวัด เคยบอกว่า ขออย่ามีระเบิดที่เบตง คนจะได้มาเที่ยว เราเป็นคนไทยด้วยกัน รักษาแผ่นดินให้อยู่เป็นสุข เขาบอกว่ารุ่นเขาไม่มีแน่ แต่รุ่นอื่นไม่รู้” (Prahaung, 2015)

อภิปรายผล

การจัดวางพุทธศิลป์สิ่งปลูกสร้างของวัดซึ่งแบ่งระดับได้ 7 ชั้น โดยมีเจดีย์อยู่สูงสุด อาจเทียบได้กับสัญลักษณ์ของแผนภูมิจักรวาลในคติพุทธศาสนา โดยมีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางจักรวาล พระมหาธาตุเจดีย์เปรียบได้กับเจดีย์จุฬามณีบนเขาพระสุเมรุ ดังนั้น เจดีย์จึงไม่ใช่เพียงที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น แต่มีคุณค่าทางจิตใจ เป็นพื้นที่จินตนาการและสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณ ที่ทำให้เกิดพลังศรัทธาของคนในชุมชน การลำดับชั้นยังอาจสะท้อนคติพุทธปรัชญา สอดคล้องกับแนวคิดของ Jeeratasnakun (2002) ที่ชี้ว่าสิ่งปลูกสร้างในพุทธศาสนาเป็นสื่อแสดงถึงจักรวาลวิทยาตามคติความเชื่อของตน โดยกำหนดอาคารหลังหนึ่งให้มีความหมายแทนเขาพระสุเมรุ พร้อมกับสร้างองค์ประกอบอื่น ๆ เสริมให้เกิดเป็นภาพรวมของโครงสร้างแผนผังจักรวาลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น Kullayanamit (1982) ยังชี้ว่าสิ่งปลูกสร้างในวัดคือสัญลักษณ์ของความสงบนิ่ง เบา ลอย และขึ้นสู่เบื้องสูง อันหมายถึง การบรรลุธรรม ลักษณะภูมิทัศน์ของวัดพุทธธาติวาสจะเห็นว่า ระดับล่างจะปรากฏอารามน้อยใหญ่เรียงรายอยู่ แล้วค่อย ๆ น้อยลงเมื่อถึงตอนบน โดยมีบันไดนาคทอดยาวขึ้นสู่ที่สูง อันหมายถึง เมื่อได้ปฏิบัติธรรมภายในโบสถ์ วิหาร หรือกราบไหว้เพื่อระลึกถึงพุทธองค์แล้ว จุดหมายปลายทางก็คือนิพพาน ที่แสดงออกในรูปเจดีย์ยอดแหลมสูงบนภูเขาสูงสุด สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Poshyanandana (2015) ซึ่งเห็นว่าความเจริญศรัทธาทางศาสนาเกิดจากการรับรู้สภาพภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อมจากวัด ที่ตั้งของพื้นที่และบริเวณโดยรอบ เมื่อแรกสร้างวัดนั้นการจัดการในเรื่องการจัดผังอาคาร และการจัดการที่วางทางภูมิทัศน์สะท้อนแนวคิดความเชื่อและปรัชญาทางศาสนา จึงกล่าวได้ว่าสภาพภูมิทัศน์ของวัดได้ผนวกเป็นเนื้อเดียวกับวัฒนธรรมการก่อสร้าง ให้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างโลกกับสวรรค์ จึงจำเป็นต้องมีระบบการจัดการที่ดี เพื่อส่งเสริมให้วัดมีคุณค่าทางจิตใจและแหล่งท่องเที่ยวไปพร้อม ๆ กัน

การจัดการของวัดพุทธธาติวาสสะท้อนกระบวนการจัดการซึ่งต้องมีการวางแผน การจัดโครงสร้าง การบัญชา และการประสานงานได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับแนวคิดของ Fayol (1961 cited in Santhiwong, 1997) ซึ่งเห็นว่า ไม่ว่าจะองค์กรใด ๆ ก็มีองค์ประกอบเหล่านี้เป็นพื้นฐาน เพื่อนำองค์กรสู่ความสำเร็จ ผลลัพธ์อาจเป็นกำไร ความรู้ใหม่ ความผูกพัน หรือความยั่งยืน แต่กระนั้นก็ดีการจัดการองค์กรศาสนามีสำนึกของจารีตศาสนา เป้าหมายจึงเน้นการพัฒนาจิตใจ กรณีวัดพุทธธาติวาสสะท้อนถึงวิสัยทัศน์ผู้นำ ดังการวางแผนแทนที่จะเน้นไปที่วัตถุประสงค์ปลูกสร้างโดยตรง กลับเน้นที่คน สร้างคนให้มีจิตสำนึกที่ดีก่อนไปดูแลรักษาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว สอนให้บุคลากรของวัดรู้จักคิด รักษา มารยาท บุคคลเพื่อดำรงภาพลักษณ์ของวัด การจัดการวัดที่ดีต้องมีการวางแผน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Nagavaro, Suthiwirabandit, and Thongin (2017) ที่เห็นว่า รูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการวัดที่ดีในจังหวัดชัยนาท คือการจัดทำแผนพัฒนาวัด แผนพัฒนาเครื่องมือบริหารจัดการ มีแผนการสร้างและพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพ ในส่วนของวัดพุทธธาติวาสการวางแผนจัดการยังคำนึงถึงการพัฒนานักท่องเที่ยวผู้ศรัทธา อย่างน้อยรู้จักรักษาความสงบทางใจ เพราะวัดมิได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น แต่เป็นแหล่งเรียนรู้หลักธรรมพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Klinchan, Suyajai, and Thachattammo (2009) ที่พบว่า การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานเพื่อการท่องเที่ยวขึ้นกับผู้นำ

หรือผู้รับผิดชอบ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าของวัดหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส เพราะวัดเป็นองค์กรศาสนามีใช่แหล่งพักผ่อนเหมือนทั่วไป เป็นแหล่งทัศนศึกษาและแหล่งปฏิบัติธรรมในเวลาเดียวกัน การจัดการของพระสงฆ์จึงจำเป็นต้องรักษาศาสนสถานให้ดำรงอยู่คู่การพัฒนาจิตใจ สอดคล้องกับแนวคิดของ Bhudhisaro (2016) ที่พบว่าการจัดการท่องเที่ยวในวัดในฐานะที่วัดและศาสนสถานเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว ควรมีการวางแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับหลักการ แนวคิด และวิถีปฏิบัติในทางศาสนา ก่อน จากนั้นให้จัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัด ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งส่วนใหญ่เอื้อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ข้อเสนอแนะนี้สะท้อนการวางแผนควรเป็นกระบวนการแรก ๆ ของการจัดการก่อนจัดสรรหน้าที่ต่าง ๆ ตามมา

การจัดสรรฝ่ายต่าง ๆ ของวัดมีลักษณะร่วมด้วยช่วยกัน มีโครงสร้างไม่ชัดเจนแน่นอนเหมือนองค์กรอื่น ๆ โดยแบ่งออกเป็นฝ่ายปกครอง ฝ่ายเผยแผ่ธรรมะ ฝ่ายการศึกษา และฝ่ายสถานที่และอื่น ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยตรงคือฝ่ายสถานที่และอื่น ๆ โดยปฏิบัติร่วมกันระหว่างพระภิกษุกับฆราวาส การดูแลความสะอาดรอบกุฏิถือเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณร การกวาดลานพระพุทธรูปกลางแจ้งและเจดีย์มีฆราวาสช่วยเหลือแต่ไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกับผลการศึกษาของ Klinchan et al. (2009) ในการศึกษาเรื่องศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า วัดที่มีนักท่องเที่ยวมาก มีการบริหารการจัดการสมัยใหม่ โดยใช้จำนวนผู้ดูแลที่เป็นฆราวาสจำนวนมาก โดยแบ่งหน้าที่กันทำ เช่น การรักษาความสะอาด ความปลอดภัยในทรัพย์สิน ส่วนวัดที่มีนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อยยังมีการบริหารจัดการโดยเจ้าอาวาสผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือมอบหมายให้บุคคลอื่นดูแล ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับวัดพุทธธาวิวาสที่มีนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย การบริหารจัดการจึงมักอยู่ที่เจ้าอาวาสผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นหลัก ทำให้การจัดสรรฝ่ายต่าง ๆ ยังต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

การสั่งการหรือบัญชาให้ช่วยเหลือกันทำงานอยู่ในกรอบคุณธรรม ผู้บริหารจัดการวัดใช้วิธีขอร้อง ขอกำลังจากพระสงฆ์สามเณรหรือฆราวาสมากกว่าใช้อำนาจขู่เข็ญ โดยชี้แจงให้เห็นประโยชน์ร่วมกัน โดยเฉพาะการพัฒนาวัดให้เป็นทางเลือกของการท่องเที่ยวชุมชน การบัญชาอย่างราบรื่นเกิดจากการดำรงสมณเพศแนวราบระหว่างเจ้าอาวาสกับพระสงฆ์ทั่วไป โดยให้เกียรติซึ่งกันและกันเองงานเป็นตัวตั้ง ซึ่งให้ประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่ารายได้ของวัด อย่าให้นักท่องเที่ยวเห็นว่าวัดต้องการกอบโกยรายได้จากการท่องเที่ยวสอดคล้องกับความเห็นของ Bhudhisaro (2016) ที่ระบุว่า การท่องเที่ยวส่วนใหญ่มองที่รายได้ แต่หลักการทางพระพุทธศาสนาอาจตีความการเที่ยววัดที่ต่างออกไป เพราะวัดมีหลักคิดที่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญ การออกแบบท่องเที่ยวต้องได้ประโยชน์ในองค์รวม รู้คุณค่าในเรื่องของหลักการที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา การมาท่องเที่ยวในศาสนาต้องส่งเสริมให้ผู้มา รู้คุณค่า และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทางศาสนาได้ด้วย การจัดการวัดยังเน้นด้านกายภาพวัด คือ ความสวยงาม ความสะอาด ความเป็นระเบียบของวัด ให้คุณค่าพุทธศิลป์เป็นที่ตั้ง อาจกล่าวได้ว่าการจัดการของวัดมีปัจจัยจากวิสัยทัศน์ผู้นำเป็นหลัก เจ้าอาวาสคำนึงถึงความรู้สึกรักของนักท่องเที่ยว การจัดการด้านภูมิทัศน์ของวัด บางครั้ง เจ้าอาวาสปฏิบัติด้วยตนเอง เนื่องจากเป็นคนชอบต้นไม้

ขอบงานศิลป์ พุทธศิลป์สิ่งปลูกสร้างภายในวัดจึงดูกลมกลืน การลงมือปฏิบัติด้วยตนเองได้สร้างแบบอย่างที่ดีให้กับพระภิกษุสามเณรรูปอื่น ๆ ความเข้าใจผู้อื่นของผู้บังคับบัญชาช่วยให้งานกิจกรรมที่ขับเคลื่อนเพื่อการท่องเที่ยวบรรลุสำเร็จ สอดคล้องกับแนวคิดของฟายอลที่เห็นว่าหน้าที่ในการสั่งงานต่าง ๆ ของผู้บริหาร ถ้ากระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี เข้าใจผู้ใต้บังคับบัญชาจะช่วยให้งานต่าง ๆ สำเร็จผลและเกิดการประสานงานที่ดี

การประสานงานของวัดมีผู้บริหารเป็นหลัก ประสานกับคน ชุมชน และองค์กรทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยยึดหลักวิธีหันหน้าเจรจาปรับความเข้าใจ หากความคิดเห็นไม่ตรงกัน ทำความเข้าใจผู้อื่นโดยศึกษาบริบทผู้ทำงานร่วมกัน เช่น การเรียนรู้ระบบราชการ อันส่งผลให้วัดประสานด้วยดีกับภาครัฐ รวมถึงการค้นหาค้นหาศักยภาพของวัดเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยสื่อสารไปยังคนภายนอก นักท่องเที่ยว ชาวมาเลย์ โดยเฉพาะชาวสยาม ประเด็นการสื่อสารจะทำให้เห็นประโยชน์ร่วมกัน เข้าใจจุดหมายในการรักษาวัฒนธรรมไทยร่วมกัน การประสานที่ไร้ประสิทธิภาพในการสื่อสารย่อมส่งผลกระทบต่อด้านการท่องเที่ยวของวัด อย่างน้อยคือเงินทอดกฐินจากคนภายนอก สอดคล้องกับแนวคิดของ Tawinwong (2016) ที่พบว่า การประสานกับภาคส่วนต่าง ๆ ถ้าไม่ชัดเจนเท่าที่ควร อาจทำให้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ส่งผลกระทบต่อรายได้จากการท่องเที่ยว แต่ถ้าชัดเจนจะทำให้ชุมชนมีความรักสามัคคี รู้สึกผูกพัน อีกทั้งความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตน พร้อมทั้งถ่ายทอดสู่บุตรหลานและนักท่องเที่ยวต่อไป เช่นเดียวกับ Sukmitree (2018) ที่สรุปว่า หลักการประสานงานนั้น บุคลากรในองค์กรต้องตระหนัก และพยายามปฏิบัติงานในหน้าที่ให้ดำเนินไปตามความมุ่งหมาย วัดอุประสงค์นโยบาย และ มีความร่วมมือร่วมใจในการทำงานร่วมกัน รวมถึงการติดต่อสื่อสารที่ชัดเจน กะทัดรัดเข้าใจง่าย

อาจกล่าวได้ว่าวัดพุทธธาธิวาสเป็นแหล่งที่ช่วยเสริมทัศนียภาพเมืองเบตง ทั้งด้วยภูมิทัศน์ธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรม ซึ่งหลอมรวมให้เกิดบรรทัดฐานในการจัดการที่ถูกต้องเหมาะสมด้วยโลกทัศน์ของคนในชุมชนอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ 1) ด้านสุนทรียลักษณ์ คือ การจัดวางแผนผังรูปลักษณ์พุทธศิลป์และการตกแต่ง 2) ด้านจิตใจ คือ การทำให้วัดเป็นพื้นที่จินตนาการ ที่คนในท้องถิ่นให้ความหมายแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยรักษาเมือง ในอันที่จะช่วยร้อยรัดชาวพุทธในชุมชนที่หลากหลายรวมตัว และ 3) ด้านสังคมและเศรษฐกิจ คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ คนในชุมชน และนักท่องเที่ยว และการเพิ่มพูนรายได้ที่มาจากทุนทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับทัศนะของ Prakruwisutthiselapiwath (2015) ที่ว่า ทุกวัดมีต้นทุนทางวัฒนธรรมสูงมาก นอกจากประวัติศาสตร์ความเป็นมา ยังมีคุณค่าทางศิลปะผ่านทางสถาปัตยกรรม จิตรกรรม จนกระทั่งข้าวของเครื่องใช้ในวัด เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นแหล่งวัฒนธรรมของวัดได้อย่างดี การพัฒนาควรนำต้นทุนเหล่านี้มาใช้และบูรณาการอย่างเหมาะสม ประเด็นที่น่าสนใจของวัดจึงอยู่ที่ความสามารถจัดการตนเอง เพื่อการดำรงอยู่ของวิถีพุทธและศิลปะไทย หากจะปรับปรุงให้ยั่งยืนก็ด้วยการเสริมกระบวนการเรียนรู้คุณค่าพุทธศิลป์แก่ชุมชนไม่เพียงแต่พระสงฆ์ในวัดเท่านั้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. การจัดการวัดแม้เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ผู้บริหารวัด แต่ไม่ควรปฏิเสธการมีส่วนร่วมของประชาชน งานวิจัยต่อไปจึงควรมุ่งประเด็นการจัดการพุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยวของวัดอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดพัฒนาอย่างยั่งยืนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีบริบทสังคมแตกต่างจากภูมิภาคอื่น

2. เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดนไทย-มาเลเซีย การจัดการพุทธศิลป์และการจัดการวัดของพระสงฆ์ฝ่ายบริหารวัด ควรเน้นการตอบสนองความต้องการของชาวมาเลเซียเชื้อสายสยาม เพื่อเสริมสร้างความรักสามัคคีของชาวพุทธสองแผ่นดิน และความเข้มแข็งของชนกลุ่มน้อยท่ามกลางคนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นมุสลิม

เอกสารอ้างอิง

- Bhudhisaro, R. (2016) *The concept of travel resource management (temple) in Buddhism: Theory, principles and practices*. Retrieved from <http://gps.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2016/09/Buddhist-Tour-Management.pdf> [in Thai]
- Foundation for Pramahathatchediphakdeeprakas. (n.d). *Pramahathatchediphaputtatham prakas*. Bangkok: Amarinprinting and Publishing. [in Thai]
- Jeeratasnakun, S. (2002). *Temple: Buddhist and Thai architecture*. Bangkok: Kledthai. [in Thai]
- Jeerawit, Fake name. (2015, January 25). *Tourist* (interview). [in Thai]
- Klinchan, N., Suyajai, P., & Thachattammo, P. (2009). *The important religious sanctuary to ward ecotourism of temples in Bangkok* (Research report). Phra Nakhon Si Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. [in Thai]
- Kongkham, T. (2019). *Betong bustle with Malaysian, Singapore tourists, until full hotel bookings during the new year*. Retrieved from <https://www.thaipost.net/> [in Thai]
- Kruthniyom, T. (1998). *History of Phutthattiwat, Betong, Yala Province*. Bangkok: Sahathammic Printing House. [in Thai]
- Kruthniyom, T. (2015, January 25). *Acedamic* (interview). [in Thai]
- Kullayanamit, C. (1982) *Thai aspects*. Bangkok: Thaiwattapanich. [in Thai]
- Kumdee, K. (2015). Temples and religion place in tourism dimension. *Journal of Graduate Study in Humanities and Social Science*, 4(2), 175-191. [in Thai]
- Mani, Fake name. (2015, March 16). *Tourist* (interview). [in Thai]
- Marnit, Fake name. (2015, March 16). *Tourist* (interview). [in Thai]
- Nagavaro, P., Suthiwirabandit, P., & Thongin, T. (2017). Good management model of monastery in Chainat Province. *Journal of MCU Social Sciences Review*, 6(4), 141-153. [in Thai]

- National News Bureau of Thailand. (2015). “Betong” tourism model city. Retrieved from <http://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG200226121614070> [in Thai]
- Nokkaew, C. (2016). *Tell story “Betong” with old images*. Yala: Yala Printing. [in Thai]
- Piyakoon, C. (2018). *Go back to dead sites of Luang phor thuat who tread fresh water*. Retrieved from <https://www.komchadluek.net/news/knowledge/222286> [in Thai]
- Poshyanandana, V. (2015). *Landscape and architecture management of Thai temples for faith fostering: Past to present* (Research report). Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai]
- Prahaung, Fake name. (2015, May 27). *Monk* (interview). [in Thai]
- Prakrupaisarnwitthikid. (2015, March 15). *Monk* (interview). [in Thai]
- Prakruwisutthiselapiwath. (2015) The temples development model toward tourism place culture integration. *Journal of MCU Humanities. Sciences Review*, 1(20), 65-74. [in Thai]
- Prasarn, Fake name. (2015, March 15). *Monk* (interview). [in Thai]
- Prayongyuth, Fake name. (2015, March 15). *Monk* (interview). [in Thai]
- Prom, Fake name. (2015, March 14). *Villager* (interview). [in Thai]
- Saksri, N., & Thaphatthee, W. (1996). *Royal craftsmen Thai architecture works of Mittrarun Kasemsri*. Bangkok: Bangkok Printing House. [in Thai]
- Santhiwong, T. (1997). *Organization and administration* (11th ed.). Bangkok: Thaiwatthanapanich. [in Thai]
- Sukmitree, J. (2018). Coordination techniques in organizations. *Prae-wa Kalasin Journal of Kalasin University*, 5(2), 263-276. [in Thai]
- Tawinwong, K. (2016). *Tourism management for cultural preservation and highlighting Buddhism through temple stay retreats in and around Wat Phuket, Northern Thailand* (Master’s thesis). Thammasat University, Bangkok. [in Thai]
- Tepsing, P., & Boonprakarn, K. (2019). Buddhist temple management for religious tourism: A case study of Tham Khao Roop Chang temple, Songkhla Province, Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 40(2), 472-479. [in Thai]
- Wat Phutthattiwass (2015). Record of Buddha image creation (tablet). Betong, Yala Province. [in Thai]